

Verslag van studie-werkdag over Laudato Si

30 oktober 2015 Drie Ranken Apeldoorn

Opening:

Jan van Breemen heet als dagvoorzitter rond 40 aanwezigen van harte welkom bij deze studie-werkdag over Laudato Si (geprezen zij Gij). Jan van Breemen stelt vast dat de nieuwe encycliek van paus Franciscus een theologische inspiratiebron kan zijn voor maatschappelijk handelen. Hij citeert de Amerikaanse mystica Dorothy Day die het katholiek sociaal denken het best bewaarde geheim van de kerk noemt. Speciaal daarom zal deze dag ingeleid worden door prof. Dr. Fred van Iersel om, als expert op gebied van de katholiek sociale leer, een poging te doen dit geheim te onthullen.

Inleiding: Fred van Iersel

Van oudsher is een encycliek bedoeld als moreel onderricht en als reactie op maatschappelijke ontwikkelingen. Het verschil met eerdere rondzendbrieven is dat Laudato Si zich richt op iedereen, vanuit de visie in deze encycliek: 'we leven in een gemeenschappelijk huis'. Het wereldbeeld is holistisch en staat in het teken van duurzaamheid van natuur en milieu.

De paus deelt zijn gezag met verschillende bisschoppenconferenties en voorgangers. Nieuw aan deze encycliek is dat hij verwijst naar een andere geloofsrichting: patriarch Bartholomeus van de Oosters-orthodoxe kerk.

Bekering is noodzakelijk om in harmonie te leven met de schepping. Citaat: '*Een misdaad plegen tegen de natuur is een misdaad tegenover onszelf en zonde tegenover God!*' Voor de paus is Franciscus van Assisi zijn gids en inspiratiebron; als voorbeeld bij uitstek voor de bescherming van het zwakke, voor een integrale ecologie, beleefd op een vreugdevolle en authentieke manier.

Bij de algemene indruk van de encycliek valt op dat het begrip algemeen welzijn (*bonum commune*) vaak voorkomt. De wereld is een collectief ondeelbaar goed waar we met elkaar aan dienen te werken en bij te dragen. De paus gelooft in de eenheid van de wereld door in harmonie met elkaar en in overeenstemming met natuur en milieu te leven. Opvallend is dat de toon van de encycliek positief is. In een context waar momenteel allerlei crisissen aan de orde van de dag zijn zoals oorlogen, aanslagen, opkomend Islamisme, onrust in Midden-Oosten, klimaatveranderingen, economische recessie, ed.

De encycliek is, conform de sociale leer, te onderscheiden in: **zien, oordelen en handelen**.

In het eerste hoofdstuk – **zien** - wordt er een beschrijving gegeven welke zorgelijke ontwikkelingen te zien zijn: vervuiling door wegwerpcultuur en industrie, klimaatverandering, consumentisme, toenemende ongelijkheid arm en rijk, vluchtelingen (ook door verandering in klimaat), tekort aan zoet water. De politieke reactie schiet dikwijls tekort en het is moeilijk om in grote VN-verbanden (zoals klimaatconferenties) sluitende afspraken te maken.

In hoofdstuk 2 – **bronnen voor oordeel** - laat hij weten dat het belangrijk is om terug te gaan naar Bijbelse bronnen en met name het scheppingsverhaal. De mens heeft binnen het geheel van de schepping zijn verantwoordelijkheid. De paus roept iedereen op om in harmonie en in vrede samen te leven.

In hoofdstuk 3 – **oordelen** - houdt de paus een pleidooi om niet alleen technocratisch naar ontwikkelingen te kijken, maar dat ook vanuit morele optiek te doen. Van daaruit dient een integrale ziens- en handelswijze ontwikkeld te worden met componenten uit theologie, politiek, natuur-, milieu- en economische wetenschap. Het is van belang dat deze integrale ecologie ook sociale rechtvaardigheid omvat. Steeds weer dient bij het handelen stil te worden gestaan bij de vraag wat het betekent voor de allerarmsten. Beleid en handelen dienen ten goede te komen aan mensen in armoede. De paus roept daarnaast arme mensen op hun leefwijze en wegwerpcultuur te verbeteren.

In de hoofdstukken 5 en 6 – **handelen** - benadrukt de paus het belang van dialoog met andere religies. Niet alleen op nationaal niveau maar ook op internationale vlak. Belangrijk hierbij is om een beschrijving te geven van de inhoud van de dialoog en de vraag te stellen hoe je mensen kan inspireren. Opvoeding en educatie zijn belangrijke vormen van spiritualiteit als inspiratie om het goede te doen. Kerken spelen hierin een belangrijke rol om de katholieke sociale leer uit te dragen en vanuit deze bronnen te handelen.

De praktijk

Na de inspirerende inleiding volgen er enkele presentaties van projecten uit de praktijk om die te spiegelen aan het verhaal van “Laudato Si”.

Maatje van Steenbergen licht, als consulent maatschappelijke activering van KCMA, het project **Armoede onder de Loep** toe. Ze refereert aan het bericht dat 1% van de bevolking 99% van het totale vermogen in bezit heeft. Dat geeft weer eens aan hoe ongelijk rijkdom en armoede verdeeld zijn. Er zijn verschillende zienswijzen op armoede. Bij dit project wordt er vooral gekeken vanuit

mensen zelf en hoe ze dit ervaren. Op grond van deze ervaringen en verhalen is de training **'Armoede onder de Loep'** opgezet. Deze training is bedoeld voor mensen die aan dit vraagstuk wat willen doen of voor mensen in armoede wat willen betekenen. Vooral op een juiste, respectvolle en effectieve manier om mensen bij te staan. Veel mensen hebben last van ongevraagde adviezen, bemoeienis en dat er slecht naar hen wordt geluisterd. Ondanks allerlei aanpassingen en voorzieningen, verkeren nog veel mensen in een positie dat ze aan het overleven zijn of achter de feiten aanlopen. Er is een onderscheid te maken tussen: arm gebleven (structurele en blijvende situatie), arm geworden (tijdelijke situatie met kans om eruit te komen) en arm gemaakt. Deze laatste groep is vaak verbitterd, boos en teleurgesteld.

Fred van Iersel reageert vanuit Laudato Si dat bij armoede de waardigheid van de persoon op het spel staat. Het is goed om oog te hebben voor wat mensen nodig hebben en welke nood er is. In plaats van denken wat een persoon kost. Hiervoor is een sterke morele overtuiging nodig door solidair te zijn. Het is een morele opdracht om iedereen mee te laten tellen zodat mensen het besef krijgen dat ze meedoen. Alleen oog hebben voor zelfredzaamheid zorgt ervoor dat groepen als deze afhaken. Door omzien naar en in te gaan op signalen is er oog en oor voor de menselijke waardigheid. Deze cursus is bijzonder leerzaam om signalen te herkennen en daar op een andere manier op in te gaan, aangezien door schaamte veel verborgen zal blijven achter de voordeur.

Ronald Dashorst vertelt vervolgens over de inzet van **Sant'Egidio** voor de kwetsbare mens in de samenleving: armen, eenzamen, jongeren, daklozen en ouderen. De gemeenschap van **Sant'Egidio** is in 1968 ontstaan in Rome en nu actief in meer dan 70 landen en sinds 2008 ook in Apeldoorn. Ronald licht het project 'De Ongeziene Gezien' toe aan de hand van foto's om sporen van kwetsbaarheid te verbinden met mensen. Bij deze foto's komen de thema's armoede, onrecht, uitsluiting maar ook verbinding, ontmoeting terug. Het gelaat van de ander zet je aan het denken en daardoor word je in beweging gezet. Door de nood van de ander zijn er allemaal activiteiten opgezet: kledingbank, franciscustafel, kerstpakketten voor zwerfjongeren, koffie en soep schenken met de bakfiets op pad. Vriendschap, relatie aangaan, ontmoeting zijn kernwaarden bij het omzien naar de ander. Verbondenheid met mensen die te maken hebben met lijden. Om zo met elkaar kerk te zijn en de wereld mooier te maken. Meer informatie op: <http://www.deongezienegezien.nl/> en http://www.npo.nl/eeuwigh-gaat-voor-oogenblik/28-12-2011/RKK_1496847

In de foto's wordt het lijden, maar ook de kracht van mensen zichtbaar, stelt Fred van Iersel vast. Het evangelie wordt hier zichtbaar gemaakt door diaconale praktijk aan de dag te leggen en hier ronduit voor uit te komen. Mensen worden, in navolging van Christus, bewogen door het lot van de ander.

‘Ruimte voor anders-zijn’ wordt na de eigen meegebrachte lunch gepresenteerd door Suzanna Louwerse. Dit landelijk project wil zich inzetten voor mensen met een psychiatrische ziekte. Eén op de vier mensen in Nederland heeft hier mee te maken. Het zijn mensen zoals wij die behoefte hebben aan contact, gekend willen worden, erbij horen en zinvolle dagbesteding willen. De reactie van de samenleving is vaak die van taboe en negeren. Mensen zelf schamen zich en voelen zich schuldig over wat ze is overkomen. De last en vooral de gevolgen zijn dikwijls bijzonder groot. Stemningswisselingen, angst en depressie hebben grote impact. Daarnaast is het ook goed om te constateren dat mensen vaak bijzonder scherpzinnig zijn, creatief en kleurrijk. In dit project staat centraal dat iedereen de moeite waard is. Gespreksmaatjes worden als vrijwilliger speciaal getraind om mensen met een psychiatrische ziekte te ontmoeten. Dit draagt bij als het gaat om integratie en participatie van mensen. Verder wordt ondersteuning geboden aan naastbestaanden (vaak mantelzorgers). Meer informatie op: <http://www.gomagelderland.nl/onze-projecten/ruimte-voor-anderszijn-in-kerk-en-samenleving.html>

Fred van Iersel constateert dat ziekte en gezondheid belangrijke thema's zijn in het leven van mensen. Katholiek Sociale Leer wil mensen inspireren en activeren om uitsluiting te doorbreken. En daarnaast er voor mensen te zijn: presentie. Ook hier gaat het weer om menselijke waardigheid. Iedereen is de moeite waard. Het is goed om dat de samenleving, maar ook de overheid voor te houden. In niet-Westerse landen wordt ziekte vaak meer vanuit gemeenschapszin gezien. Het gaat niet alleen individuele personen aan, maar de hele gemeenschap. Zo draagt de gemeenschap veel meer de last van ziekte. Een interessante invalshoek komt terug in de discussie waarbij er wordt gepleit voor het vinden van religieuze taal als het gaat om de betekenis van ziekte. Zoals Abraham zijn land moest verlaten, kun je duiden wanneer iemand een paar maanden uit de running is. Dit fungeert als tegenwicht bij het economisch rendement denken. Religieuze taal heeft een bijzondere waarde om nieuwe perspectieven te openen. Tenslotte komt aan de orde dat veel levensbeschouwelijke organisaties allerlei mooie projecten uitvoeren die een maatschappelijk belang dienen. Het is niet gebruikelijk om hier (financiële) erkenning voor te krijgen bij de overheid. In dat kader is goed om het rapport van Radboud Engbersen van Platform 31 nader te bestuderen. Zie voor meer informatie: <http://www.platform31.nl/publicaties/het-belang-van-slow-social-work>

Daarna spreken de deelnemers in 6 kleinere groepen de voorgelegde vragen.

Vraag 1. Wat is bijgebleven van de inleiding van Fred van Iersel en van de reflecties op de presentaties?

In de werkgroepen wordt vastgesteld dat de boodschap van Laudato Si er één is van waardigheid en van hoop. Het is een boodschap voor iedereen en niet alleen voor mensen van goede wil. Het taalgebruik in de encycliek getuigt hier ook van: toegankelijk en inspirerend. De holistische en multidisciplinaire benadering spreekt bijzonder aan. Het is niet alleen een theologisch verhaal, maar ook maatschappelijke thema's die zorgen baren krijgen volop aandacht: vervuiling, klimaatverandering, ongelijkheid arm en rijk. De paus spreekt hierbij met name politieke leiders aan. Er wordt een appel gedaan op de politiek en organisaties zoals de VN om duurzaam en zorgzaam om te gaan met de schepping. Niet alleen de economische waarde moet bepalend zijn voor beleidskeuzes. Laudato Si biedt perspectief op goed leven. Op goed samenleven. Met elkaar maken we deel uit van deze schepping en hebben deze op een duurzame manier te onderhouden. De nadruk ligt op de gemeenschap en solidariteit is een belangrijke kernwaarde bij dit samenleven. Iedereen draagt bij aan het goede leven. Ook mensen die arm zijn worden aangesproken op hun verantwoordelijkheid om bij te dragen. Ecologie en armoede vormen daardoor één geheel. Het voorleven van het goede doet navolgen. Plus vraagt het ingrijpende veranderingen in onze leefstijl om zuinig te zijn op de natuurlijke bronnen.

De deelnemers van de werkgroepen zijn positief over de gepresenteerde projecten. Hier wordt solidariteit en menselijke waardigheid zichtbaar. Er worden niet alleen bruggen geslagen tussen mensen die kwetsbaar zijn en mensen die helpen, maar er wordt ook gehandeld. Daardoor ontstaat er eenheid en betrokkenheid. Deze solidariteit is terug te vinden in de encycliek.

Vraag 2: Zit er een uitdaging in wat je gehoord hebt? En specifiek voor wie?

Uitdagingen genoeg. Deze kunnen zijn kleinschalig om bijvoorbeeld binnen je eigen leven meer oog te hebben voor afval scheiden, je houding op straat voor anderen, een leesgroep te starten en samen te kijken wat Laudato Si voor iedereen persoonlijk betekent of het voornemen om de kerk duurzamer te maken. Verder is het van belang om de maatschappelijke betekenis van organisaties goed voor het voetlicht te brengen bij de overheid en goed te verwoorden wat er gedaan wordt voor anderen die kwetsbaar zijn. Bijvoorbeeld inloophuizen onder de aandacht brengen bij gemeenten en aanknopingspunten te vinden bij het gemeentelijk beleid. Leefbaarheid wordt specifiek benoemd. Hoe wordt dat beleefd en wat betekent het voor met name mensen die kwetsbaar zijn, die tegen de grenzen van hun leven aanlopen? Medewerkers van maatschappelijk activeringswerk organisaties dienen deze signalen te verwoorden, te agenderen en krachten te mobiliseren om deze groep bij te staan en hier tijd en aandacht voor te hebben. Geduld is de kern van vriendschap. In dat kader is het een uitdaging om oog te hebben voor wat mensen wel kunnen. Dit vraagt een andere manier van denken. Daarnaast gaat Laudato Si over armoede en milieu. We staan voor de uitdaging om grote verschillen te overbruggen bij deze thema's. Grote bosbranden als gevolg van nadruk op de economische belangen van landschap. Denk hierbij aan productie van palmolie. Economisch denken mag niet langer bepalend zijn. Op verantwoorde wijze omgaan met natuur en schepping is het devies. Het is wenselijk als dit een plek krijgt binnen de opvoeding om nieuwe generaties deze kennis en ervaringen op jonge leeftijd bij te brengen.

Vraag 3: probeer met zo concreet mogelijke voorstellen te komen.

Initiatieven en ideeën die genoemd zijn in de werkgroepen:

- Groene kerk starten in Houten
- Leeskring opzetten rondom Laudato Si (tweemaal genoemd)
- Minder eten weggooien. Maar ook bewustwording in keuzes rondom drinken van koffie, thee en afval scheiden
- Inspiratie van Laudato Si meenemen naar klimaatop in Parijs
- Levensbeschouwelijke initiatieven laten landen bij gemeente en politiek
- Diakonale leer in praktijk brengen
- Over diakonaat schrijven in parochieblad, weblog en andere nieuwsbrieven
- Aansluiten bij initiatieven van onderop
- Presentie bij uitdelen van soep: wie ben je? Relatie opbouwen waar ruimte is voor zingeving
- Iets doen wat niet normaal is
- Woorden vinden, eigen taalveld ontwikkelen omdat dit nodig is.
- Signaleren van zingevingproblemen bij maatschappelijke kwesties
- Inhoud van Laudato Si uitdragen
- Inloophuis beginnen
- Uitwisselen van spullen
- Project opzetten waardoor voedselbank overbodig wordt
- Mensen zelfredzaam maken waarbij aandacht is voor waardigheid
- Inzetten op inclusiviteit voor iedereen die niet direct binnen een groep valt en voor mensen die langs de lijn staan
- Meer hoorzittingen organiseren

Deze studiewerkdag werd georganiseerd door het Katholiek Centrum voor Maatschappelijk Activeringswerk m.m.v. Stichting de Kim en Sant'Egidio.

*Je moet
van twee kanten
komen
om elkaar te ontmoeten*

*Je moet jezelf
in de ander
durven zien*

*Het kan jou bedreigen
Het kan jou behoeden*

*Maar je moet van twee kanten komen
om elkaar te ontmoeten*

*Uit: 'ontmoeting'
Stef Bos*